

Vennesla kommune

**Kunnskap og handlingsplan om vold og overgrep i nære relasjoner
2019-2022 – del 1**

Handlekraftige voksne – trygge barn

INNHold

1.0 Innledning	4
1.1 Formålet med handlingsplanen	4
1.2 Avgrensning	5
2.0 Viktige definisjoner	5
3.0 Vold og overgrep mot barn og unge	6
3.1 Vold mot barn	6
3.1.1 Statistikk.....	6
3.1.2 Fysisk vold	8
3.1.4 Psykisk vold.....	9
3.1.5 Digital vold	10
3.1.6 Symptomer etter å ha blitt utsatt for/ eller vært vitne til vold	10
3.2 Seksuelle overgrep mot barn.....	11
3.2.1 Overgrep fra voksne	11
3.2.2 Overgrep mellom barn	12
3.2.3 Barn og unge med spesielle behov.....	12
3.2.4 Nettovergrep	13
3.2.5 Symptomer etter å ha blitt utsatt for overgrep	14
3.3 Æresrelatert vold	16
3.3.1 Tvangsekteskap	16
3.3.2 Kjønnslेमlestelse.....	17
3.3.3 Sosial kontroll	17
4.0 Lovverk, hjelpeinstanser og deres ansvar	18
4.1 Oversikt over noen viktige lover som omhandler vold og overgrep i nære relasjoner.....	18
4.2 Barnevernets rolle og ansvar	19
4.3 Politiets rolle og ansvar	19
4.4 Helsestasjonens rolle og ansvar	20
4.5 Legenes rolle og ansvar	20
4.5 Barnehagens rolle og ansvar.....	21
5.0 Lovverk, nyttige lenker, referanser m.m	22

Innledning

1.0 Innledning

I NOU «Svikt og svik» (2017:12) som baserer seg på gjennomgang av saker hvor barn har vært utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt, avdekkes det alvorlige brudd på lover, forskrifter, retningslinjer og krav til forsvarlige tjenester. Årsakene for svikt er sammensatte og handler blant annet om at det offentlige unnlot å snakke med barna om bekymringen, mangel på kompetanse og rutiner for slike samtaler, utrygghet hos fagpersoner knyttet til hva eventuell avdekking kan føre til og hvordan den skal følges opp, arbeidspress og små forhold, lojaliteten til og identifiseringen med de voksne. En annen fremtredende svikt var at smerteuttrykk barn viste som uro, atferdsvansker og lignende, ikke ble forstått som uttrykk for stressbelastninger i barnas liv, men ble behandlet ut fra andre perspektiver. Omfangsstudier viser at en betydelig andel barn i Norge blir utsatt for vold eller overgrep. Hver 20. person har blitt utsatt for alvorlig fysisk vold fra foreldrene sine før de fylte 18 år. Blant norske kvinner oppgir over 1 av 5 at de ble utsatt for en form for seksuelle overgrep i barndommen, mens nesten 1 av 10 menn oppgir det samme (tall hentet fra Bufdir). **Dette tilsvarer minst 50 barn i et nærmiljø med 400 barn eller 1-2 barn i hver skoleklasse.**

En kartlegging av praksisfeltet i Vennesla kommune bekrefter at det er forbedringspotensialet når det gjelder rutiner, kompetanse, felles faglig plattform og systematisk innsats mot problematikken. Barn og unge i Vennesla kommune vil ha utbytte av en overordnet handlingsplan som sikrer at kommunen har en systematisk tilnærming og kontinuerlig innsats mot vold i nære relasjoner og overgrep. Dette er også i tråd med regjeringens handlingsplan (2014-2017) mot vold i nære relasjoner, hvor alle kommuner oppfordres til å utarbeide kommunale handlingsplaner mot vold i nære relasjoner og overgrep (tiltak 38), samt anmodning fra Nasjonalt kompetansesenter for kriminalitetsforebygging til alle SLT-kommuner. Seksjon for Oppvekst har på bakgrunn av det ovennevnte sett behovet for handlingsplanen og igangsatt en arbeidsgruppe bestående av følgende personer for å utarbeide planen: Bess Thormodsæter (barnehageansvarlig rådgiver), Aud-Marit Emanuelsen (skoleansvarlig rådgiver), Marie Bodin (barnevern), Merete Nilsen (helsesøster), Per Kjetil Dalene (kommunelege), Miriam Høgetveit (politiet) og Indira Derviskadic (SLT koordinator).

1.1 Formålet med handlingsplanen

Ingen barn i Vennesla skal utsettes for eller leve med vold og overgrep.

Mål 1: Vi **forebygger** vold og overgrep mot barn og unge.

Mål 2: Vi er gode på å **oppdage og melde** i fra om mistanke om at barn og unge er i risiko eller utsettes for vold og overgrep.

Mål 3: Vi gir **koordinert og helhetlig oppfølging** til barn, unge og (deres) familier som opplever eller har opplevd vold.

Denne planen henvender seg til alle offentlige ansatte, samt de som jobber i frivillig sektor med barn og unge, og privatpersoner.

1.2 Avgrensning

Denne planen er avgrenset til å omhandle vold og overgrep mot barn og unge ut fra et ønske om å styrke både forebygging, avdekking og hjelpetilbudet til de barna som utsettes for vold og overgrep. Bekjempelse av vold og overgrep mot voksne og/eller eldre, er områder som ikke omhandles spesifikt i denne planen.

2.0 Viktige definisjoner

«Vold er enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer, krenker, får den andre personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutter å gjøre noe den vil» (Isdal, 2003 Alternativ til Vold)

Vold i nære relasjoner innebærer at overgriper og offer er knyttet til hverandre ved nære familieband, eller på annen måte betyr mye for hverandre i hverdagen.

Vold deles inn i følgende kategorier

Fysisk vold er enhver fysisk handling som skader eller kontrollerer et annet menneske. Det kan for eksempel være slag, spark, dytting, lugging, biting, knivstikking, binding, brennmerking, kvelertak og angrep med ulike gjenstander. All fysisk mishandling inneholder også psykisk mishandling.

Psykisk vold er all bruk av ord, stemme, handling eller mangel på handling som kontrollerer, skader eller krenker en annen. Det kan for eksempel være utskjelling, direkte trusler, indirekte trusler, isolering, gjentatt sårende kritikk, ignorering, ydmykelser, utagerende sjalusi, framsetting av uriktige anklager og forhør.

Seksuell vold utføres for å krenke, ydmyke og kontrollere et annet menneske. Det kan for eksempel være uønsket seksuell berøring, påtvunget seksuell aktivitet, smertefull seksuell aktivitet, voldtekt, sadistiske seksuelle handlinger, påtvunget seksuell aktivitet med andre og påtvunget seksuell aktivitet mens andre ser på. Den seksuelle volden er svært psykologisk nedbrytende fordi den rammer det mest private hos et menneske.

Materiell vold går ut over ting og gjenstander. Dette inkluderer for eksempel å knuse eller ødelegge vinduer og dører, kaste gjenstander (på noen), ødelegge ting andre er glade i/som betyr noe for dem, rive i stykker klær, kaste og rasere inventar. Særlig hvis vedkommende tidligere har utøvd fysisk vold, vil den materielle volden virke skremmende og lammende.

Latent vold betyr at en lever i konstant frykt for nye voldsepisoder. Livet er ofte preget av en gjennomgående angst og usikkerhet, ikke bare under en voldsepisode, men også mellom episodene. Både barn og voksne utvikler strategier i forhold til å unngå nye voldsepisoder. Muligheten for

vold blir derfor styrende for hva de foretar seg. Oppmerksomheten rettes typisk mot alle tegn på at en ny episode er i gang.

Digital vold er trusler og trakassering via meldinger, overvåking og kontroll via mobiltelefon eller sosiale medier, eller stygge meldinger postet på nett. Innbefatter også trusler, trakassering og seksuelle overgrep som følge av kontakt etablert på nett.

Æresvold forbindes med sosial anerkjennelse, selvfølelse og selvrespekt. Om "gjenopprettelse" av ære innebærer vold, benyttes ofte begrepet æresvold. Æresvold er en del av vold i nære relasjoner. Eks: Tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og menneskehandel.

3.0 Vold og overgrep mot barn og unge

3.1 Vold mot barn

Omfanget av vold og omsorgssvikt i nære relasjoner er i dag så omfattende at WHO definerer vold som et folkehelseproblem. Å vokse opp med vold, være vitne til vold eller å leve med vold som voksen, gir alvorlige helsemessige konsekvenser for den enkelte. Mange barn og unge lever med daglige fysiske, psykiske og seksuelle overgrep. Temaet har vært, og oppleves fortsatt som tabubelagt. Vold og overgrep er forbundet med fortielse, skyld og skam, og beskrives som et tilknytningstraume hvor barnet ofte ikke har noen steder å henvende seg for beskyttelse og trøst, nettopp når han eller hun trenger dette mest. Spedbarn og småbarn er en særlig utsatt gruppe, i tillegg til flyktninger/ flerkulturelle barn, og barn og unge med nedsatt funksjonsevne.

3.1.1 Statistikk

Selv om statistikk og tall tas med i denne sammenhengen, er det viktig å påpeke at dette IKKE gir oss full oversikt eller et tilstrekkelig bilde av omfanget av vold og overgrep i nære relasjoner. Det antas å være store mørketall når det gjelder mishandling i familieforhold. 25 % av vold i familieforhold er blitt anmeldt til politiet (Thoresen og Hjemdal 2014).

21 %, mer enn 1 av 5 barn, utsettes for mindre alvorlig fysisk vold fra foreldre

I følge den siste forekomststudien om vold og overgrep mot barn og unge har 21 % av ungdom i Norge opplevd fysisk vold fra minst en forelder i løpet av oppveksten. For de fleste dreier dette seg om mindre alvorlig vold, noe som innebærer at de en eller flere ganger har opplevd at foreldrene har lugget, kløpet, dyttet, ristet eller slått dem med flat hånd. Denne formen for vold er relativt tilfeldig fordelt i befolkningen og har hatt en nedgang de siste årene (Thoresen og Hjemdal 2014).

6 % har blitt utsatt for alvorlig fysisk vold fra foreldre

Alvorlig fysisk vold innebærer at de enten er blitt banket opp, sparket, slått med knyttneve, eller blitt angrepet fysisk på andre måter. Både mor og far er utøvere.

Det har ikke vært noen nedgang i denne formen for vold de siste årene. Like mange gutter som jenter har blitt utsatt for denne type voldsutøvelse. Flere har fått merker og smerter dagen etter, og noen har hatt behov for legehjelp. Innvandrerbakgrunn fra ikke-vestlige land, dårlig familieøkonomi og rusproblematikk hos foreldrene gir forhøyet risiko for å være utsatt for denne typen vold (Mossige & Stefansen 2016).

Det er estimert at 5-15 spedbarn blir alvorlig skadet av såkalt Shaken Baby Syndrome hvert år i Norge, og at omlag 5 av dem dør av slike skader. Tallene bygger på erfaringer fra norsk helsevesen og internasjonale omregninger (Keenan et al. 2003, Rasmussen et al. 2012).

8 % har erfart vold mellom foreldrene

Dette tallet har holdt seg stabilt de siste årene. Det er en sammenheng mellom dårlige levekår og partnervold. Å være vitne til vold mellom foreldre kan beskrives som psykisk vold mot barn, og er like skadelig for barnet som om det ble utsatt for grov vold selv. Mor er mer utsatt for vold fra far enn omvendt (Mossige & Stefansen 2016).

Seksuelle overgrep mot barn

Mer enn 1 av 5 norske kvinner oppgir å ha blitt utsatt for en form for seksuelt overgrep før fylte 18 år. Også blant menn opplevde en betydelig andel, nesten 1 av 10, å bli utsatt for seksuelle overgrep i barndommen (Thoresen & Hjemdal 2014).

Tall for Vennesla

Alle forhold hvor det er trykket på «familievoldsknappen» registrert av politiet i Vennesla

Lovbrudd	2016	2017	Totalsum
Brudd på kontaktforhold		1	1
1458 Seksuell handling uten samtykke	1		1
1460 Voldtekt av barn under 14år		1	1
1466 Seksuell handling med barn under 16år		1	1
1506 Mishandling i familieforhold med legemskrenkelse (§219, 1 ledd)	3	3	6
1599 Familieforhold, diverse	1		1
1674 Trusler		2	2
1683 Hensynsløs atferd		1	1
1751 Kroppskrenkelse	4	4	8

1768 Mishandling i nære relasjoner, med kroppskrenkelse	5	10	15
Mishandling i nære relasjoner, uten kroppskrenkelse	1		1
9799 Undersøkelse diverse	1		1
Totalsum	16	23	39

3.1.2 Fysisk vold

Å bruke fysisk straff i oppdragelse er forbudt i Norge, men i en del land er dette svært vanlig. Barn som har foreldre med innvandrerbakgrunn har økt sjanse for å bli utsatt for vold. Fysisk vold kan deles inn i to hovedkategorier; instrumentell og impulsiv oppdragervold.

- Den instrumentelle volden er i utgangspunktet kontrollert og den har en intensjon. Den utøves for å korrigere og kontrollere barns adferd.
- Den impulsive volden er derimot spontan, ukontrollert og styrt av sterke følelser som sinne, frustrasjon og aggresjon (Ansar og Castro 2011).

Forskningslitteraturen bruker gjerne begrepet *oppdragervold*. Dette er definert som bruk av vold mot kroppen med sikte på å påføre barnet smerte, men ikke skade, med den hensikt å korrigere eller kontrollere barnets oppførsel (Straus og Donnelly 2001).

Illustrasjonsfoto: Shutterstock

3.1.3 Barn og unge vitne til vold

I familier der mor eller far utsettes for vold, øker også risikoen for vold mot barna (Øverlien 2012). Nyere forskning viser at barn som er vitne til vold kan bli skadet. Barn i utvikling er mer sårbare enn voksne. Det kan også se ut som at både barnas subjektive opplevelse og skadene de kan påføres av å leve i familier med vold, lett kan bli oversett. Ofte kan det være slik at foreldrenes opplevelse, behov og problem kommer i fokus (Heltne og Steinsvåg red. 2012).

Skadevirkningene av å leve i en familie der det forekommer vold mellom voksne tilsvarer det å bli direkte utsatt for vold (Meld. St. 15 (2012-2013)). Som vitne til vold kan barn oppleve meget sterke sanseintrykk. De kan se eller høre at en av foreldrene blir slått. Det kan være rop om hjelp, skrik, inventar som blir kastet og møbler som blir knust (Meld. St. 15 (2012-2013)). Det vil også kunne oppstå sterk redsel og angst for at en av foreldrene blir skadet eller drept, eller at de selv eller søsken kan bli drept.

shutterstock.com · 597899750

3.1.4 Psykisk vold

Undersøkelsene viser at psykisk vold sammen med omsorgssvikt gir størst selvstendig utslag og gir de høyeste nivåene av depresjon og angst når de voldsutsatte barna er blitt voksne. Den psykiske volden dreier seg om at foreldre eller foresatte aktivt gjør narr av, latterliggjør eller ydmyker barn, og forteller dem at de ikke kan noe eller er verdt noe. Dette er noe som skjer over tid, og kan også være en stemning i en familie. Den psykologiske volden er ofte ikke så lett å se. I tillegg til høyest nivå av depresjon og angst, har de som er utsatt for psykisk vold vansker med å knytte seg til andre. De vil gjerne ha nærhet, men har ikke opplevd trygghet i barndommen. Det går ut over selvværdet. Det å være vitne til at mor eller far blir hakket på og utsatt for psykisk vold er også skadelig for barna (Myhre, .C., Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (2015)).

3.1.5 Digital vold

Internett og mobiltjenester er effektive arenaer for å spre tekst, bilder og filmer og har derfor også blitt arenaer for trakassering, krenking, trusler, utpressing og overgrep. Det er raskt og enkelt, og avsender kan være anonym og/eller bruke en falsk profil. Meldinger, kommentarer og bilder kan rettes til enkeltpersoner, grupper av personer eller publiseres i full offentlighet. Tekst og bilder som er publisert på nettet kan være svært vanskelig å få slettet helt. Dette kan være til stor belastning for den/de som utsettes.

Nettovergrep og digital vold kan være;

- trakasserende og stygge meldinger postet på nett eller sendt på mobil
- trusler eller tvang om spredning av bilder og filmer
- overvåking og kontroll via mobil eller sosiale medier
- å bli eksponert for et seksualisert språk eller å få tilsendt bilder og filmer med et seksualisert eller voldelig innhold
- å bli presset til å gjøre seksuelle handlinger foran et web- eller mobilkamera, som posering, stripping, beføling og samleielignende handlinger
- bytte og salg av seksuelle tjenester
- seksuelle overgrep

Internett og mobiltjenester er et offentlig rom og er underlagt de samme lover og regler som samfunnet ellers. Det som gjør kommunikasjon via mobil eller internett spesielt, er at man kan utgi seg for å være hvem som helst. Verken barn eller voksne er underlagt den samme sosiale kontrollen som ellers i samfunn.

3.1.6 Symptomer etter å ha blitt utsatt for/ eller vært vitne til vold

Det er viktig å være klar over at barn har stor variasjon i symptombildet. Barn kan ha vært utsatt for vold eller overgrep uten å vise spesielle tegn eller reaksjoner, og de kan vise noen av symptomene i tabellen uten å ha vært utsatt for vold.

Skolefravær eller skolevegring	Barnet vil være hjemme for å passe på den voldsutsatte, og kan dermed ikke være på skolen samtidig.
Parentifisering	Barnet gjør seg selv til en reserveforelder for sine yngre søsken, og gjør hva det kan for å gi dem den trygge barndommen, som de selv er blitt fratatt. I tillegg tar ofte barnet også ansvar for sine foreldre, og opptre som en «omsorgsgiver» for dem. Barnet påtar seg ansvaret som det ikke bør ha og er heller ikke moden nok til å ha utfra sin alder og utvikling.
Lite kontakt med egne behov	Barnet setter egne behov til side for å ivareta den voldsutsatte til ikke å gå under i fortvilelse, og for å avverge at voldsutøveren blir voldelig.
Overdreven sensitivitet for endringer i andres	Barna blir hypersensitive for andres humør, da dette er en av overlevelsesstrategiene i forhold til

sinnsstemninger	å forutse voldsepisoder.
Desorganisert tilknytningsmønster	Barnet kan utvikle et desorganisert tilknytningsmønster. Dette innebærer forstyrrede relasjonsmønstre til andre barn/voksne, og bruk av lite hensiktsmessige strategier.
Traumereaksjoner	Barnet lever i et konstant traume, hvor de som skulle være barnets trygghet (m.a.o. foreldrene), blir selve trusselen mot barnet. Barnet blir derfor gående i en konstant alarmberedskap ("fight-flight-or-freeze"-respons), som over tid kan endre hjernens fungering. Traumereaksjonene kan vise seg i form av konsentrasjonsvansker, impulsivitet, hyperaktivitet, konstant stress, atferdsforstyrrelser, angst, depresjon og søvnproblemer.

«Vold i hjemmet - barns strategier», Carolina Øverlien (2015)

3.2 Seksuelle overgrep mot barn

Nasjonalt kompetansesenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) har laget følgende sammenfatning av de grunnleggende elementer fra definisjoner om seksuelle overgrep mot barn som foreslås i sosialfaglig, psykologisk og sosiologisk faglitteratur:

- Det er en handling som barnet ikke kan forstå, ikke er modent for og ikke kan gi informert samtykke til.
- Handlingen krenker barnets integritet.
- Den som forgriper seg utnytter barnets avhengighet i forhold til voksne og/ eller sin egen maktposisjon.
- Handlingen baserer seg primært på den voksnes eller det eldre barnets behov.
- Aktiviteten bryter med sosiale tabuer innenfor familien eller den aktuelle kulturen eller er ulovlig.

3.2.1 Overgrep fra voksne

Norske ungdommer rapporterer at gutter og menn er ansvarlige for de fleste overgrepene mot jenter og for rundt halvparten av overgrep mot gutter (Nordanger, Braarud, Albæk og Johansen 2011). Når det gjelder antall kvinner og jenter som begår seksuelle overgrep er det en del usikkerhet fordi det ikke blir avdekket eller blir oversett (Mossige og Steffansen 2007). Imidlertid viser nyere forskning at opp mot 50 % av overgrep av mot gutter blir begått av kvinner (Newcomb, Munoz og Carmon 2009). Det å bli utsatt for overgrep av et familiemedlem innebærer større risiko for alvorlig overgrep, vansker med å avdekke overgrep, negative sosiale reaksjoner når overgrep blir kjent, og større grad av traumatisering enn dersom de blir utsatt for overgrep av en fremmed (Ullman 2003).

3.2.2 Overgrep mellom barn

Vi skal være oppmerksomme på at også barn og unge forgriper seg seksuelt på barn. Omfangstallene varierer mellom 10 % og 50 % etter hva slags undersøkelsesmetoder som benyttes (Søftestad og Andersen 2014). En av de store utfordringer i forhold til unge overgripere er at vi i Norge ikke har prioritert å sette hjelpeapparatet i stand til å vurdere hvem som trenger hvilken type hjelp. Resultatet kan bli at unge overgripere som trenger det mest ikke får adekvat hjelp, mens de som ikke trenger det blir overbehandlet. Overgrep som skjer blant jevnaldrende skiller seg fra unge overgripers overgrep mot yngre barn ved: økt bruk av vold og tvang, at ungdommene oftere har annen antisosial atferdsproblematikk, at offeret er en fremmed oftere enn i sakene med yngre barn, at overgrepet oftere blir begått sammen med andre og at overgrepet oftere innebærer en form for penetrering (Kruse 2011). Studier viser at en stor andel av seksuelle overgrep som blir begått av barn og unge, blir begått mot søsken. Blant annet viser undersøkelsen til Worleng og Curwen (2001) at hele 70 % av overgrep begås av søsken. Det er ikke nødvendigvis seksuelle interesser som styrer utvelgelsen av offeret, men mer en kombinasjon av kompensering for manglende omsorg, nærhet og tilgjengelighet.

Illustrasjonsfoto: Shutterstock

3.2.3 Barn og unge med spesielle behov

Barn og unge med utviklingshemming har en vesentlig risiko for både å utsette andre og selv bli utsatt for vold og overgrep. Tilbudet til utviklingshemmede (oppfølgingstjenester), er lite tilrettelagt og tilpasset deres behov og møtet med politi og straffesystem er utfordrende. Barn og unge med utviklingshemming vil ofte ha behov for ekstra omsorg og kan ha utfordrende atferd. Det er også vist at det kan være særlig vanskelig for foreldre å knytte seg følelsesmessig til et barn med en funksjonsnedsettelse. Dette vil være med på å gjøre disse barna

ekstra sårbare. Enkelte forskere og praktikere hevder at mange mennesker med psykisk utviklingshemming har et så sterkt ønske om å være som andre, at de kan finne seg i å bli behandlet dårlig, framfor å ikke være en del av relasjonen. Mennesker med psykisk utviklingshemming er også ofte opplært til å respektere andres meninger og handlinger uten kritisk refleksjon, noe som kan være en risikofaktor. Jo yngre et barn er, desto større er sjansen for at de blir utsatt for vold eller overgrep i sitt eget hjem, eller av en person de har en nær relasjon til. Mennesker med psykisk utviklingshemming utsettes i all hovedsak for vold og seksuelle overgrep fra noen de kjenner. Når det gjelder kvinner samsvarer dette med mønsteret for overgrep i den øvrige befolkningen, mens det for menn skiller seg ut. Generelt regnes menn som mer utsatt for vold enn kvinner, og de utsettes oftere for vold utenfor hjemmet. Gutter med psykisk utviklingshemming er imidlertid mer utsatt for seksuelle overgrep enn gutter i den øvrige befolkningen. Samtidig utsettes også gutter med en psykisk utviklingshemming oftere for vold og overgrep i hjemmet og av noen de kjenner, enn gutter i befolkningen for øvrig. Når det gjelder seksuelle overgrep er det overveiende sannsynlig at mennesker med en psykisk utviklingshemming er noe mer utsatt enn befolkningen for øvrig. Studier har vist at omkring 80 prosent av kvinner med psykisk utviklingshemming utsettes for seksuelle overgrep på et eller annet tidspunkt i livet. Flere forskere mener at rettssikkerheten for mennesker med psykisk utviklingshemming er dårligere enn for den øvrige befolkningen. Bevisførselen i saker om vold i nære relasjoner er generelt vanskelig, og det går ofte lang tid fra overgrep til anmeldelse. Kravene til bevis kan utgjøre et enda større problem enn for den øvrige befolkningen. Den utsatte kan ha vanskelig for å kommunisere verbalt på en måte som fyller kravene rettsaktørene har i en straffesak, noe som i seg selv utgjør en risiko for avvisning av saken. Denne risikoen vil øke i takt med svakhet av språk og kognitive ferdigheter. Barnehusene er tenkt å bistå for å bedre ivareta blant annet disse utfordringene.

Grøvdal, Yngvil (2013). Mellom frihet og beskyttelse?: Vold og seksuelle overgrep mot mennesker med psykisk utviklingshemming, en kunnskapsoversikt. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

<https://www.nkvts.no/content/uploads/2015/08/mellom-frihet-og-beskyttelse1.pdf>

3.2.4 Nettovergrep

De som er mest utsatt for seksuelt krenkende atferd og handling er tenåringer som aktivt søker oppmerksomhet. Medietilsynets undersøkelse (2015) viser at hver tiende 13- 16-åring har sendt nakenbilde(r) av seg selv til andre, de fleste til en kjæreste eller en venn/venninne. Av de som hadde sendt et nakenbilde til andre, hadde 1 av 10 sendt til en fremmed, og 1 av 4 jenter som sendte nakenbilder følte seg presset eller truet til å sende bildet/bildene. I en prosess der en overgriper manipulerer et barn til å møtes for å begå seksuelle overgrep, brukes ofte bilder for å true og presse. Barnet kan bli fortalt at dersom han/hun ikke møter opp, så vil overgriper sende bildet/filmen til foreldre, venner og legge

det på nett. Det er lite dokumentert hvor mange yngre barn som opplever dette, men blant 13- 16-åringene viser undersøkelser at det er flere jenter enn gutter som opplever å få uønskede seksuelle kommentarer, og at 4 av 10 16-årige jenter har opplevd dette. 5 % av de som hadde fått uønskede seksuelle kommentarer avtalte å møtes, dobbelt så mange gutter som jenter. Seksualiserte bilder og filmer kan også brukes til å sjikanere eller mobbe andre etter et brudd eller fordi det oppstår konflikter, og omtales noen ganger som "hevnporno".

Eksempler på seksuelle krenkelser via nett

Språklig seksuell sjikane: en person som i chat med en 12-årig jente skriver "Jeg vil at du skal ta på meg".

Seksuelt krenkende atferd: en person som via chat får overtalt en 14-åring til å gå over til webcam, og det viser seg å være en voksen mann som sitter og onanerer.

Seksuelle handlinger på nett: en person på chat presser en ung jente til å ta av seg klærne på webcam eller skrive om seksuelle fantasier.

Seksuelle overgrep: en overgriper kontakter et barn på et spill- eller chattested eller et sosialt nettsamfunn, manipulerer barnet til å møtes (grooming), og presser barnet til seksuelle aktiviteter.

Redd Barna 2018

3.2.5 Symptomer etter å ha blitt utsatt for overgrep

Dersom barn og ungdom har vært utsatt for seksuelle overgrep kan dette gi utslag i ulike signaler og symptomer. Det finnes imidlertid ingen uttømmende liste over hvilke tegn utsatte barn og unge kan vise. Symptombildet kan være både sammensatt og utydelig. Barn kan også ha vært utsatt for seksuelle overgrep uten å vise spesielle tegn eller reaksjoner.

Oversikten nedenfor er hentet fra Seksuelle overgrep mot barn – en veileder for hjelpeapparatet, utgitt av Sosial- og helsedirektoratet (2003) over typiske symptomer for ulike aldersgrupper.

Barn fra 0 til 2 år	<ul style="list-style-type: none"> • Angst under stell og bleieskift • Generelt engstelige, klamrende, sutrende og sinte • Forstyrret søvnmønster • Generelle tegn på mistrivsel • Skriketokter og/eller panikkanfall
Barn fra 3 til 5 år	<ul style="list-style-type: none"> • Fortelle med ord at de er utsatt for overgrep • Gi uttrykk for at det er noe de ikke tør, kan eller vil snakke om • Smerter i magen og/eller hodet • Smerter og sårhet i underlivet (ikke alltid ytre tegn) • Problemer med vannlating/avføring etter at de er blitt renslige • Hyppige mareritt der barna kan bli paniske og utilgjengelige for trøst • Fjerne og stirrende i perioder • Fortvilelse, angst og depresjon • Problemer med tannpuss • Problemer med spising (spesielt barn som blir misbrukt oralt). Dette kan dreie seg om generelle spisevegring eller ulyst i forhold til spesielle typer mat som kan minne om sæd eller penis • Seksuell adferd uvanlig i forhold til alder og modenhet (seksualisert atferd)
Barn fra 6 til 12 år	<ul style="list-style-type: none"> • Gi uttrykk for at de ikke har lyst til å leve, fordi de har vanskelige liv eller true med å ta liv et av seg • Sterk skam- og skyldfølelse • Isolere seg fra andre barn • Bli mimikkfattige, innadvendte og deprimerte • Aggressivitet og/eller hyperaktivitet • Lærevansker (fra milde konsentrasjonsvansker via språkvansker til å virke psykisk utviklingshemmet uten å være det) • Bli uforutsigbare, høre stemmer, føle seg dirigert av fantasipersonligheter, ha lange perioder med fjernhet, leve ut forskjellige personligheter. Dette kan være barn som dissosierer. • Problemer knyttet til hygiene, eksempelvis ved å nekte å dusje, ignorere personlig hygiene eller ved å være tvangsmessig opptatt av å være ren • Forvirring rundt egen kjønnsrolle, eksempelvis kan enkelte jenter som blir misbrukt prøve å bli som gutter, mens andre vil prøve å være hyperfeminine, ofte på en overdreven måte • Seksuell adferd uvanlig i forhold til alder og modenhet (seksualisert atferd)
Barn i puberteten /ungdomsår	<p>Nye trekk i denne aldersgruppen kan være følgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tidlig seksuell debut, prostitusjon/promiskuøs atferd og rusmisbruk • Synkende skoleprestasjoner • Jenter vil kunne kle og oppføre seg utfordrende • Innblanding i kriminelle aktiviteter • Selvmordsfare mer uttalt • Selvskading • Rømming hjemmefra, særlig når overgrepene foregår hjemme • Forгриpe seg seksuelt på jevnaldrende eller yngre barn • Utvikler ulike former for spiseforstyrrelser, herunder også overvekt • Mer uttalte dissosiasjonssymptomer, som beskrevet over • Angst- og tvangslidelser, depresjoner og psykoser

3.3 Æresrelatert vold

Æresrelatert vold er en form for vold i nære relasjoner. Volden utøves for å beskytte familiens ære og blir ofte utøvet av flere enn en person. Volden har som mål å forhindre tap av ære eller å gjenopprette tapt ære. Familiens ære knyttes ofte til oppførselen til kvinnene i familien. I noen familier er familiens kollektive ære svært viktig. Familiene er opptatte av at kulturelle og tradisjonelle normer skal overholdes for å opprettholde familiens omdømme i andres øyne. Både gutter, jenter, kvinner og menn blir utsatt for æresrelatert vold. Æresrelatert vold kan være svært alvorlig vold, da det er mye som står på spill for familien og slekten dersom æren går tapt. For familien vil et ærestap kunne bety at familien mister sin anseelse, at relasjoner blir brutt og at familien sperres ute fra det sosiale fellesskapet de er en del av. Den æresrelaterte volden kan arte seg forskjellig. Den kan innebære negativ sosial kontroll, fysisk vold, nedverdigelser og annen psykisk vold, trusler, tvangsekteskap, utstøtelse, syrevold, æresdrap. Mange frykter å bli tatt med til utlandet mot sin vilje og etterlatt hos slekt og familie der (Bufetat 2018).

Illustrasjonsfoto: Pixabay

3.3.1 Tvangsekteskap

Et tvangsekteskap kan defineres som et ekteskap der minst en av ektefellene

- ikke har reell mulighet til å forbli ugift uten å bli utsatt for represalier
- ikke har en reell mulighet til å velge en annen partner uten å bli utsatt for represalier
- har samtykket til ekteskap etter sterkt press, trusler eller annen psykisk eller fysisk vold

Det er ulike grunner til at noen blir tvangsgiftet. Når noen blir giftet bort mot sin vilje er det ofte relatert til et større problemfelt av autoritær oppdragelse, streng kontroll og vold. Det at tvangsekteskap gjerne blir betegnet som en form for æresrelatert vold, henger sammen med at motivasjonen bak ekteskapet ofte handler om å bevare familiens ære, og særlig døtrenes seksuelle ærbarhet. Tvangsekteskapet kan også være økonomisk motivert. Da kan det dreie seg om å få tilgang til eiendommer, penger eller andre goder. Tvangsekteskap kan også være en migrasjonsstrategi for å få slektninger til Norge gjennom familieinnvandring. Både gutter og jenter blir utsatt for tvangsekteskap, men jenter er særlig utsatt. Det henger sammen med at jenters oppførsel blir knyttet til seksuell ærbarhet og dermed til hele familiens anseelse i kulturer hvor kollektiv ære er en sentral verdi. De helsemessige konsekvensene ligner på konsekvensene av annen type vold begått av noen som står den utsatte nær (Bufetat 2018).

3.3.2 Kjønnsslemlestelse

Kjønnsslemlestelse er inngrep på kvinners kjønnsorgan som foretas av kulturelle og ikke-medisinske årsaker. Kjønnsslemlestelse omfatter alle inngrep der kvinners ytre kjønnsdeler fjernes helt eller delvis, og inngrep som medfører annen skade på kvinnens kjønnsorgan. Eksempler på det siste kan være gjensying eller skade som følge av stikking, kutting, skraping, eller innføring av substanser som urter i skjeden. I Norge er det stor usikkerhet knyttet til omfanget av kjønnsslemlestelse. I 2014 ble det utført en analyse som anslår at drøyt 17.000 kvinner og jenter i Norge ble kjønnsslemlestet før de kom til landet. Flere kvalitative undersøkelser i Norge og i andre land viser at holdningene til kjønnsslemlestelse forandrer seg fra å være positive til å bli negative når man befinner seg i eksil. Denne endringen skjer gjerne etter noen år i eksil og i land som tar sterkt avstand fra praksisen. Kjønnsslemlestelse praktiseres i enkelte land i Afrika, Midtøsten og i deler av Sørvest-Asia. Som følge av migrasjon utsettes i dag også jenter som bor andre steder i verden for kjønnsslemlestelse. Hva som er den vanligste alderen for inngrep varierer mellom ulike etniske grupper. Noen utfører inngrepet mens barna er spedbarn eller i løpet av de første leveårene. Blant andre grupper er det vanlig å kjønnsslemleste jenter i alderen 4-14 år. I noen etniske grupper er kjønnsslemlestelse del av en overgangsrite fra barn til voksen, og i noen grupper utføres kjønnsslemlestelse som en forberedelse rett før ekteskapsinngåelse (Bufetat 2018).

3.3.3 Sosial kontroll

Negativ sosial kontroll forstår vi her som ulike former for oppsyn, press, trusler og tvang som utøves for å sikre at enkeltpersoner lever i tråd med familiens eller gruppens normer. Kontrollen kjennetegnes ved at den er systematisk og kan bryte med den enkeltes rettigheter i henhold til blant annet barnekonvensjonen og norsk lov. Det finnes ikke forskning på omfanget av negativ sosial kontroll, men minoritetsrådgivere som jobber på utvalgte ungdomsskoler og videregående skoler, rapporterer årlig om arbeidet med enkeltsaker. Siden 2013 har de totalt rapportert om 787 saker, og 298 av disse har handlet om «ekstrem kontroll». 253 saker ble rapportert som «trusler/vold». Det er mest kjent at jenter med innvandrerbakgrunn utsettes for negativ sosial kontroll. Om lag halvparten av minoritetsrådgivernes saker gjelder personer over 18 år, og 19 % av alle sakene

gjelder gutter. Erfaringer fra flere hjelpetilbud er at gutter kan ha høy terskel for å ta kontakt, og at hjelpetilbud til gutter ikke er godt nok utbygd. Unge som vokser opp i lukkede trossamfunn kan også oppleve negativ sosial kontroll. Felles for alle som utsettes for negativ sosial kontroll, uavhengig av kjønn og sosial bakgrunn, er at det handler om frihetsbegrensninger som bryter med rettighetene deres og norsk lov. Det kan handle om konflikter som gjelder valg av venner, det å ha kjæreste eller om seksuell, kjønnsidentitet og seksuell orientering. Negativ sosial kontroll utøves også overfor barn og voksne over landegrensene. Familier i Norge kan være utsatt for press fra slektninger i opprinnelseslandet når det gjelder alt fra oppdragelse til beslutninger om ekteskap (Bufetat 2018).

4.0 Lovverk, hjelpeinstanser og deres ansvar

4.1 Oversikt over noen viktige lover som omhandler vold og overgrep i nære relasjoner

Lov	Paragrafer §§
Lov om barn og foreldre	§30 Innholdet i foreldreansvaret §60 Førebels avgjerd https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-04-08-7?q=lov om barn og foreldre
Lov om barneverntjenester	§1-1 Lovens formål §6-4 Opplysningsplikt §3-1 Barneverntjenestens forebyggende virksomhet §4-3 Rett og plikt for barneverntjenesten til å foreta undersøkelse §4-12 Vedtak om å overta omsorgen for et barn https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100?q=lov om barneverntjenester
Lov om straff	§196 Plikt til å avverge et straffbart forhold §282 Mishandling i nære relasjoner §283 Grov mishandling i nære relasjoner §253 Tvangsekteskap §284 Kjønnsslemlestelse §285 Grov Kjønnsslemlestelse https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28?q=lov om straff

Lov om helsepersonell	§33 Opplysninger til barnevernet https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-64?q=lov om helsepersonell
Lov om barnehager	§22 Opplysningsplikt til barneverntjenesten https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64?q=lov om barnehager
Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (opplæringslova)	§15-3 opplysningsplikt til barnevernet https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61?q=lov om grunnskole

4.2 Barnevernets rolle og ansvar

Barneverntjenesten yter tjenester etter barnevernloven. Det skal gripes inn når et barn ikke blir godt nok ivaretatt av sine foreldre eller andre primære omsorgspersoner. Barneverntjenesten har et sentralt ansvar for barn som utsettes for vold i familien. De har rett og plikt til å undersøke barnets omsorgssituasjon når det er rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak etter barnevernloven. Dersom undersøkelsen avdekker at barnets omsorgssituasjon ikke er tilfredsstillende, kan det iverksettes tiltak for å bedre denne. Tiltak skal i størst mulig grad være basert på frivillighet. Et overordnet mål er at man skal få til gode hjelpetiltak sammen med foreldre. I tilfeller hvor barnet ikke kan gis tilstrekkelig hjelp og beskyttelse ved frivillige tiltak, kan det iverksettes tiltak uten samtykke. Tvangsvedtak må stadfestes av fylkesnemnda etter gitte frister. Barneverntjenesten har også mulighet til foreta «lukket undersøkelse» jf. Forvaltningsloven § 19 bokstav d. Dette innebærer at en part i saken ikke har krav på å få gjøre seg kjent med de opplysninger i et dokument «som det av hensyn til hans helse eller hans forhold til personer som står ham nær, må anses utilrådelig at han får kjennskap til». I forbindelse med en undersøkelsessak vil det ofte være nødvendig å innhente opplysninger fra andre instanser og tjenester som kjenner barnet og familien. Andre offentlige myndigheter har plikt til å gi opplysninger til barneverntjenesten når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller utsatt for andre former for alvorlig omsorgssvikt jf. opplysningsplikt til barnevernet. Dette gir barneverntjenesten en særlig mulighet til å avdekke om et barn er utsatt for vold i familien. I saker der barn utsettes for vold i familien, kan det være et stort behov for samarbeid mellom ulike instanser og tjenester, blant annet for å koordinere og samordne oppgavene.

4.3 Politiets rolle og ansvar

Politiets hovedoppgave der barn utsettes for vold i familien, er å iverksette nødvendige tiltak for å bringe volden til opphør. Videre er det politiets oppgave å etterforske saken og eventuelt straffeforfølge voldsutøveren. Politiet (påtalemyndigheten) kan også nedlegge besøksforbud dersom det er grunn til å tro at det ellers vil bli begått ny vold. Voldsalarm, relokalisering og adressesperre

er andre mulige beskyttelsestiltak. Politiet skal i disse sakene bestrebe seg på å gjennomføre en rask og effektiv etterforskning, bruke tvangsmidler målrettet, foreta en rask og planmessig avgjørelse og bidra til at saken får en rask behandling i rettsapparatet. Ved anmeldelse eller annen melding om familievold skal politiet vurdere bruk av nødvendige beskyttelsestiltak, og sørge for at ofre for vold og trusler settes i kontakt med etater, institusjoner og organisasjoner som kan tilby adekvat hjelp. For å sikre en helhetlig, ensartet og kvalitativ god behandling av voldssaker i nære relasjoner, ble det fra juli 2002 etablert en ordning med familievoldskoordinatorer i alle politidistrikt. Det er utpekte tjenestemenn og kvinner som har god kunnskap om andre etater, institusjoner og organisasjoners mulighet til å bidra i forbindelse med oppfølging av voldsofre. Koordinatoren er tillagt distriktsovergrepene ansvar og skal blant annet være en ressursperson mellom driftsenheter, bistå i kompetanseoppbyggende arbeid i politiet, initiere gode rutiner med samarbeidspartnere og være en ressursperson mellom politi og ofre. Politiet i sitt arbeid med vold og overgrep i nære relasjoner, bruker SARA (Spousal Assault Risk Assessment Guide) som er et nytt verktøy for risikovurdering ved familievold. SARA skal gi politiet en bedre beslutningsstøtte ved vurdering av beskyttelsestiltak i hendelser knyttet til vold i nære relasjoner.

4.4 Helsestasjonens rolle og ansvar

Helsestasjonen er en del av kommunehelsetjenesten som utøver planmessig helsefremmende og forebyggende helsearbeid mot barn og unge innenfor temaer som omhandler både psykisk og fysisk helse i tillegg til sosiale forhold. Det helsefremmende og forebyggende arbeid omfatter helseopplysning, veiledning, helseundersøkelser og vaksinasjoner, oppfølging av sped- og småbarn med spesielle behov, og oppfølging av foreldre med behov for utvidet støtte.

Helsepersonell, som i sin yrkesutøvelse får kontakt med et barn som kan være utsatt for vold i familien, vil profesjonelt observere barnet og legge merke til mulige tegn på vold og overgrep. Det kan føre til at helsepersonell observerer alt fra uspesifikke og vage tegn på at noe kan være galt til tydeligere tegn på fysisk eller psykisk vold. En mistanke om at noe kan være galt kan bli forsterket dersom barnet oppsøker helsetjenesten flere ganger for samme eller beslektede problemer. Gjentatt påfallende opptreden hos den som følger barnet kan også forsterke mistanken. Helsestasjonen skal i saker hvor det er uro/mistanke om vold i nære relasjoner melde i fra til barnevernet (jf. helsepersonelloven).

4.5 Legenes rolle og ansvar

Fastleger og legevaktsleger kommer i kontakt med et stort antall personer, og har en viktig rolle for å avdekke vold og overgrep mot barn. De har ofte god lokalkunnskap om forholdene i familier, og er mange ganger i posisjon til å kunne oppdage tidlige tegn på vold og overgrep i nære relasjoner. Ved mistanke om omsorgssvikt, har helsepersonell plikt til å varsle barnevernet. De har også avvergelsesplikt og opplysningsplikt overfor barnevernet i undersøkelsessaker.

4.5 Barnehagens rolle og ansvar

Barnehageloven regulerer personalets arbeid med å være oppmerksom på forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenestens side. Uten hinder av taushetsplikt skal barnehagepersonalet på eget initiativ sende bekymringsmelding til barneverntjenesten når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt. Ved ordinær bekymringsmelding skal barnehagen informere foreldrene, om deres bekymring og at de sender en bekymringsmelding til barneverntjenesten. Ved mistanke om vold/overgrep skal barnehagens personale drøfte dette med lederen som kontakter barneverntjenesten. Det er også slik at alle som jobber med barn har individuell meldeplikt ved bekymring (uavhengig av leder) som gjør at de har et ansvar til å melde ifra dersom leder ikke deler deres bekymring og nekter av den grunn å sende bekymringsmelding til barneverntjenesten. Foreldrene skal ikke informeres før det er avklart med barneverntjenesten. Barnehagen har behov for å ivareta tillitsforholdet til barnet og barnets foresatte/omsorgspersoner. Dette betyr at barnehagen kan komme opp i situasjoner der det kan oppstå dilemmaer som omhandler ivaretagelse av barnet og/ eller ivaretagelse av relasjonen til foreldrene. Barnehagen skal ha rutiner som sikrer at både barn og foreldrene har nødvendig informasjon om tema og om håndtering av slike saker slik at åpenhet sikres og bidrar til tilliten.

4.7 Skolens rolle og ansvar

Skolen reguleres primært av opplæringsloven. Personalet i skolen skal i sitt arbeid være oppmerksomme på forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenesten. Uten hinder av taushetsplikt skal skolepersonalet på eget initiativ sende bekymringsmelding til barneverntjenesten når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt. Ved ordinær bekymringsmelding skal skolen informere foreldrene, om deres bekymring og at de sender en bekymringsmelding til barneverntjenesten. Ved mistanke om vold/overgrep skal skolens personale drøfte dette med lederen som kontakter barneverntjenesten. Foreldre informeres ikke før det er avklart med barneverntjenesten. Skolen har også en plikt til å forebygge og avdekke vold og overgrep ved å gi barnet kunnskap om hva vold er og hvem som kan hjelpe, samt støtte barnet til å fortelle om sin situasjon. Gjennom sin daglige kontakt med barnet, vil skolen dessuten ha en viktig funksjon i forhold til å støtte og følge opp et barn som kan være eller er utsatt for vold i familien. Skolen skal også gi informasjon til foreldrene om temaet og hvordan det jobbes med dette.

5.0 Lovverk, nyttige lenker, referanser m.m

Lovverk

[Lov om barnehager \(barnehageloven\)](#)

[Lov om barneverntjenester \(barnevernloven\)](#)

[Lov om barn og foreldre \(barnelova\)](#)

[Lov om straff \(straffeloven\), Justis- og beredskapsdepartementet \(2015\)](#)

[Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa \(opplæringslova\)](#)

[Lov om helsepersonell m.v. \(helsepersonelloven\)](#)

Planverk, veiledere, rapporter:

[NOU 2017:12, Svikt og svik. Gjennomgang av saker hvor barn har vært utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt. Barne- og likestillingsdepartementet.](#)

[Et liv uten vold. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017, Justis og Beredskapsdepartementet](#)

[Vold i nære relasjoner – veileder for utvikling av kommunale handlingsplaner, Justis og politidepartementet \(2010\)](#)

[Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner, det handler om å leve, St.meld. 15 \(2012–2013\)](#)

[Barndommen kommer ikke i reprise, Strategi for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom \(2014 – 2017\). Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet](#)

[Våge å se. Våge å spørre. Tørre å handle. Veileder- hjelp ved vold i nære relasjoner, Norsk Krisesenterforbund \(2013\)](#)

[Nasjonalt faglig retningslinje for svangerskapsomsorgen – hvordan avdekke vold, Helsedirektoratet \(2014\)](#)

[Retten til å bestemme over eget liv. Handlingsplanen mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse \(2017-2020\), Justis og beredskapsdepartementet.](#)

[Veileder: Forebygging av kjønnslemlestelse – Tilbud om samtale og frivillig underlivsundersøkelse, Helsedirektoratet, revidert 2014](#)

[Kjønnslemlestelse- Forebygging og informasjon om helsehjelp til flyktninger, asylsøkere og bosatte i Norge.](#)

https://www.nkvts.no/content/uploads/2017/11/NKVTS_Rapport_8_17_kj%C3%B8nnslemlestelse.pdf, Rapport nr.8 2017

[Tvangsekteskap og æresrelatert vold. En veileder til barneverntjenesten, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2012.](#)

[Den dialogiske barnesamtalen. Hvordan snakke med barn om sensitive temaer. Ase Langballe 2011. NKVTS](#)

[Seksuelle overgrep mot barn – en veileder for hjelpeapparatet, utgitt av Sosial- og helsedirektoratet \(2003\)](#)

Oversikt over nyttige lenker

<http://atv-stiftelsen.no/>

<http://bufdir.no/>

<http://www.cactusnettverk.no/>

<https://dinutvei.no/>
<http://www.erfaringskompetanse.no/>
<http://kurs.helsekompetanse.no/vold/>
<http://www.hvorlite.no/utsetter-du-noen-for-vold-og-trusler/>
<https://www.kirkens-sos.no/>
<http://www.kriser.no/>
<http://www.littsint.no/>
<http://jegvilvite.no/>
<http://www.jegvet.no/>
<https://www.116111.no/>
<https://www.nkvts.no/>
<http://rvts.no/>
<https://www.reddbarna.no/>
<http://www.reddesmaa.no/>
<https://snakkemedbarn.no/>
<http://www.stoppvold.no/>
<https://www.statensbarnehus.no/barnehus/statens-barnehus-kristiansand/>
<https://www.stinesofiesstiftelse.no/>
<https://www.ung.no/>

Andre referanser:

Heltne, U. og Steinsvåg, P. Ø. (2012). *Barn som lever med vold i familien*. Universitetsforlaget.

Isdal, P. (2003). *Meningen med volden*. Kommuneforlaget

Keenan, H. T., Runyan, D. K., Marshall, S. W., Nocera, M. A., Merten, D. F., & Sinal, S. H. (2003). A population-based study of inflicted traumatic brain injury in young children. *The journal of American Medical Association*, 290(5), 621–626.

Kruse, A.E. 2011. *Unge som begår seksuelle overgrep*. Oslo, NKVTS

Nordanger, D., Braarud, H. C., Johansen, V. J. & Albæk, M. 2011. *Kompleks traumatisering hos barn: En løsning utviklingspsykologisk forståelse? Tidsskrift for Norsk psykologforening*.

Myhre, M. C., Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (2015). *Vold og voldtekt i oppveksten: En nasjonal intervjuundersøkelse av 16- og 17-åringer*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (Rapport 1/2015). https://www.nkvts.no/content/uploads/2015/08/vold_voldtekt_i_oppveksten1.pdf

Mossige, S. & Stefansen, K (red.). 2016. «Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007-2015» . NOVA Rapport nr. 5, 2016). Oslo: Norsk institutt for forskning på oppvekst, aldring og velferd.

Ullman, S. E. (2003). Social reactions to child sexual abuse disclosures: A critical review.

Journal of Child Sexual Abuse, 12(1), 89-121. doi: 10.1300/J070v12n01_05

Rasmussen, I., Strøm, S., Sverdrup, S., & Vennemo, H. (2012). Samfunnsøkonomiske kostnader av vold i nære relasjoner. (Vista Analyse Rapport nr. 41, 2012). Oslo: Vista Analyse: Justisdepartementet

Straus, M. A., & Donnelly, D. A. (2001). *Beating the devil out of them: Corporal punishment in American families and its effect on children* (2nd ed.). New York: Lexington Books.

Søftestad, S. og Andersen, I.L (red.) (2014). *Seksuelle overgrep mot barn - traumebevisst tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget

Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (Red.) (2014). *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress

Ullman, S. E. (2003). Social reactions to child sexual abuse disclosures: A critical review.

Journal of Child Sexual Abuse, 12(1), 89-121. doi: 10.1300/J070v12n01_05

Øverlien, C. (2012). *Vold i hjemmet - barns strategier*. Universitetsforlaget.